

27 Mayıs'ı Restore Etme Projesi: Tedbirler Kanunu (1962)

27 May Restitution Project: Law of Measures (1962)

Fatih TUĞLUOĞLU¹

ÖZ

Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında Kanun (Tedbirler Kanunu), 5 Mart 1962 tarihinde Talat Aydemir'in başarısız darbe teşebbüsünden sonra hükümetin hazırladığı ve 27 Mayıs hareketinin kazanımlarını korumayı amaçlayan bir projedir. Milli Birlik Komitesinin verdiği karar neticesinde seçimlerin yapılmasına karar verilmiş ve yeni bir anayasa hazırlanmıştır. Önceki anayasaya göre kişi hak ve hürriyetlerine daha fazla önem verecek şekilde hazırlanan 1961 Anayasası referandumdan sonra yürürlüğe girmiş, seçimlerden sonra ise İsmet İnönü koalisyon hükümetini kurmuştu. Hükümetin bir kanadını oluşturan Adalet Partisinin radikal milletvekillerininin tabandan aldıkları baskıyla eski DP'lerin serbest bırakılmaları konusunda yaptıkları kamuoyu oluşturma çabaları ordudaki bazı cuntalar tarafından eleştirilmekte, sivil hayatın erken başladığına inanılmaktaydı. Bu düşünce ile harekete geçen Talat Aydemir Ankara'da 22 Şubat 1962'de darbe yapmaya kalkışmış ancak ordunun genel itibarıyla hükümeti desteklemesi nedeniyle amacına ulaşamamıştı. Hükümet bu olaydan sonra benzer hadiseleri yaşamamak için eski DP dönemi hatırlatacak veya övecek mahiyette yayın ve konuşma yapmayı yasaklamayı amaçlayan bir kanun teklifi hazırlamıştı. Böylece Türkiye'de demokrasinin başarılı olamayacağına dair yapılan propagandanın da önüne geçilmeye çalışılacaktı. Kamuoyunda Tedbirler Kanunu olarak tanınan bu düzenleme ile hükümete ülkenin ihtiyaç duyacağı reformları gerçekleştirmesi için bir huzur ortamı sağlaması beklenmekteydi. Fakat yeni bir "Tahrir-i Sükün Kanunu" eleştirileriyle karşılan hükümetin bu arzusu gerçekleşmemiş, gerek siyasette gerek basında darbe, af ve huzur konuları tartışılmaya devam etmişti. Kanunun yürürlükte olduğu dönemde "adaletsiz ve partizanca uygulandığı" iddiaları hep söylenecek ve Millet Meclisi kürsüsünden yapılan bazı konuşmalarda kaldırılması talep edilecekti. Ayrıca ilgili kanunun Anayasa'nın ifade hürriyetini düzenleyen maddelerine aykırı olduğu söylenmiş ancak yüksek mahkeme yapılan başvuruları reddetmişti. Tedbirler Kanunu 1969 yılında Adalet Partisi iktidarında Millet Meclisinde ve Cumhuriyet Senatosunda fazla itiraz uğramadan kaldırılacaktı.

Anahtar Kelimeler: Tedbirler Kanunu, 22 Şubat 1962, Talat Aydemir, askeri müdahale

¹Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Aksaray, Türkiye

ORCID: F.T. 0000-0003-3384-0068

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Fatih Tuğluoğlu,
Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü, Aksaray, Türkiye
E-posta/E-mail: f.tugluoglu@gmail.com

Başvuru/Submitted: 25.04.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested:
10.06.2019

Son Revizyon/Last Revision Received:
13.06.2019

Kabul/Accepted: 13.06.2019

Atıf/Citation: Tuğluoğlu, F. (2019). 27 Mayıs'ı restore etme projesi: Tedbirler Kanunu (1962). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies*, 35: 1-26.
<https://doi.org/10.26650/YTA2019-583690>

ABSTRACT

The Law on the Laws of Constitutional Law, the National Security and Activities (The Law on Measures) is a project which was prepared by the government after the failed coup attempt of Talat Aydemir on 5 March 1962 and aimed to protect the gains of the May 27 movement. As a result of the decision of the National Unity Committee, elections were decided and a new constitution was prepared. According to the previous constitution, the 1961 Constitution, which was prepared to give more importance to the rights and freedoms of the people, came into force after the referendum and after the elections İsmet İnönü had formed the coalition government. The government's efforts to create public opinion on the release of former DP members by the pressure of radical parliamentarians on the grassroots side of the government were criticized by the military, and it was believed that civilian life began early. Acting with this idea, Talat Aydemir attempted to strike in Ankara on February 22, 1962, but the army did not reach its goal because it supported the government in general. After this event, the government had prepared a law proposal aimed at prohibiting broadcasting and speech to recall or praise the former DP period in order to avoid similar events. So also it would attempt to prevent the propaganda that could not make Turkey a successful democracy. This regulation, known as the Law on Measures in the Public, was expected to provide the government with a peace of mind for the country's reforms needed. However, this desire of the government has not been realized with the criticisms of a new Takrir-i Sükûn Law and the issues of coup, amnesty and peace in the media and in the media continued to be discussed. The claims of unlawful and partisan practice in the time of the law in force, will always demanded to be removed in some speeches made by the Assembly of the National Assembly. It was also said that the law was against the articles regulating the freedom of expression of the Constitution, but the high court rejected the applications. The Law of Measures was to be abolished in 1969 under the auspices of the Justice Party in the National Assembly and in the Republican Senate without further objection.

Keywords: Law of Measures, 22 February 1962, Talat Aydemir, military intervention

Giriş

Milli Birlik Komitesi (MBK), farklı kuvvetlerden ve rütbelere alınan subaylardan oluşmaktaydı. Zaman ilerledikçe MBK'nın içinde geleceğe ilişkin tartışmalarda değişik planlamaların olduğu anlaşılmıştı. Çoğunlukla taraftar bulan görüşe göre iktidar en kısa zamanda yapılacak serbest seçimlerde sivillere devredilmeliydi. Çünkü bu konuda millete söz verilmişti. MBK halka dayanmadığı için uzun süre iktidarı elinde tutmamalıydı. Ülkenin kronik birçok sorunu köklü reformlara ihtiyaç duymaktaydı; ancak hazırlanmakta olan anayasa ile bugüne kadar şikâyet mevzuu olan konulara çözüm yolları bulunacaktı. DP'nin başına gelenlerden sonra partilerin keyfi ve hissi hareketlere başvurmayacakları düşünülmekteydi¹.

İktidarı devam ettirmek isteyenler ise önceki hükümetin Türkiye'yi birçok konuda felakete sürüklediğini, 27 Mayıs'ın basit bir hükümet darbesi olmadığını, yeni bir anayasa ve seçim kanunu hazırlamanın yeterli olmadığını düşünüyorlar. Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmak için gerekli olan her türlü sosyal, hukuki ve ekonomik reformları yaptıktan sonra iktidarı devretmenin çok daha uygun olacağına inanıyorlardı. Bu düşünceleri savunanlara göre planlı kalkınma, merkezi bir otoriteye dayanmadıkça başarılı olamazdı. Milli kalkınma planı her türlü siyasi etkiden uzak olarak ve yalnız

1 Orhan Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, İstanbul, Baha Matbaası, II. Baskı 1972, s. 136.

memleketin gerçeklerini ve ihtiyaçlarını öngörerek hazırlanıp, uygulama başlayıncaya kadar iktidarı uzatmak gerekliydi².

Radikal reform düşüncelerine sahip olan ve sayıları 14'ü bulan MBK üyeleri 13 Kasım 1960'da yurtdışı görevlerine gönderilerek tasfiye edilmişlerdi. Ancak hükümet üzerinde etkin olmak isteyen birçok subayın ordu içinde cunta faaliyeti yürüttüğü bilinmekteydi. Ankara ve İstanbul'da bulunan orta rütbeli subayların kurduğu Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) giderek etkili olmaya başlamış ve gücünü MBK'ya kabul ettirmişti. Albay Talat Aydemir bu süreçte Ankara grubunun başında öne çıkmaya başlamıştı³.

15 Ekim 1961 seçim sonuçları herkes için şaşırtıcı olmuş, CHP tek başına iktidara gelememiş, DP tabanına hitap eden partiler Millet Meclisi'nde (MM) çoğunluğu ele geçirmişlerdi. İktidarı sivillere uzun süre bırakmadan sürdürmek isteyen Aydemir ve arkadaşlarına göre; ortaya çıkan manzara 27 Mayıs'tan önceki görüntünün aynısı idi. Milli iradenin tam olarak ortaya çıkmadığına inanıyorlar, memleketin beklediği reformları mevcut partilerin gerçekleştiremeyeceğini düşünüyorlardı. Bu durumda yol yakinken harekete geçilmeli, yönetim sivillere bırakılmamalıydı⁴.

21 Ekim 1961 günü, seçimlerden bir hafta sonra Harp Akademisi'nde 10 general ve amiral ile 28 albayın katıldığı büyük bir toplantı yapılmış ve seçim sonuçlarının müdahaleyi gerektirdiği sonucuna ulaşmışlardı⁵. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay kararı öğrenmiş ve askeri müdahaleyi engellemek için harekete geçmişti. Sunay'ın düşüncesine göre Gürsel, cumhurbaşkanı, İnönü de başbakan olursa yeni hükümetin kurulması engellenmeyecekti. Bu düşüncüyü hayata geçirmek için Sunay ve kuvvet komutanları siyasi partilerin liderleri ile görüşerek onların bu düşüncüyü kabul etmelerini sağlamıştı⁶.

Cemal Gürsel, 25 Ekim 1961'de cumhurbaşkanı seçilmiş, yeni hükümeti kurma görevi İsmet İnönü'ye verilmişti. Koalisyon şeklinde kurulacak yeni hükümeti kurmak için önce hiçbir parti CHP ile bir araya gelmek istememiş, 27 Mayıs darbesinin sorumlusu olarak gördükleri bu partiyle yapılacak işbirliğini tabanlarına anlatamayacaklarını

2 Orhan Erkanlı, *Anılar, Sorunlar...* s. 138.

3 Yılmaz Öztuna, Ayvaz Gökdemir, *Türkiye'de Askeri Müdahaleler*, İstanbul, Tercüman Yayınları, 1987, s. 140.

4 Talat Aydemir, *Talat Aydemir'in Hatıraları*, İstanbul, Ar Matbaası, 1968, s. 104.

5 Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikâyesi*, Konya, Milli Ülkü Yayınevi, 4. Baskı, 1977, s. 177-179. 21 Ekim protokolü diye adlandırılan bu protokolda şöyle deniliyordu: "TSK, 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni TBMM toplantısından evvel fiilen duruma müdahale edecektir. İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edilecektir. Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek, seçim sonuçlarıyla MBK feshedilecektir".

6 Çankaya veya 24 Ekim Protokolü olarak bilinen toplantı için bkz: Bedii Faik Akın, *İhtilalçiler Arasında Bir Gazeteci*, İstanbul 1968, s. 168.

düşünmüşlerdi. Ancak memleket şartlarının aciliyeti bir an önce hükümetin kurulmasını zorunlu hale getirmiş ve sonuçta CHP-AP hükümeti kurulmuştu. Birbirine zıt dünya görüşlerine sahip partilerin işbirliği ile kurulmuş olduğu için yakın geçmişte yaşanan acıların ve açılan yaraların kapatılmasının daha kolay olacağını düşüncesiyle hareket eden yeni hükümet 2 Aralık 1961'de güvenoyu alarak görevine başlamıştı.

Çalışmamız, 15 Ekim 1961 seçimlerinden sonra kurulan Birinci Koalisyon Hükümeti'nin çıkardığı Tedbirler Kanunu'nu ele almaktadır. 27 Mayıs hareketini ve kazanımlarını restore etmeyi amaçlayan bu kanunun öncesinde yaşanan “tahrik” ve “karşı devrim” olarak nitelenen hareketlerin ordunun içinde bulunan cuntacıları, sivil siyaseti ortadan kaldırmak için bir fırsat verdiğini vurgulamaya çalışacağız. Tedbirler Kanunu ülkede siyasi istikrarı sağlamak için eski DP'yi övmeyi, Yassıada Mahkemesi kararlarını eleştirmeyi yasaklamış, ülkede demokratik sistem dışı yönetimlerin mümkün olabileceğini dair propaganda yapmayı önlemeyi, kanun gücü huzuru sağlamayı amaçlanmıştır.

Yeni hükümetin önünde çözüm bekleyen birçok mesele bulunmaktaydı. Yeni anayasanın öngördüğü kurumların hayata geçirilmesi, ekonomik durgunluğun aşılması, Yassıada mahkûmları için istenen af konusu, ordunun içinde bulunan ve siyaseti tehdit eden cunta faaliyetlerinin önlenmesi gibi problemler koalisyon hükümetinin başarması gereken işler arasındaydı.

Eski general olması ve geçirdiği tecrübelerle ordu çoğunluğunun İnönü'ye güvendiği düşünülüyordu. İki kanadın hükümet içerisinde birleşmesinin de memleketteki huzursuzluğu gidereceği sanılıyordu. Ancak hükümetin kurulmasından sonra ülke gündemi hızla faydasız tartışmaların içine çekilmişti. Milletvekillerin zam tartışması, ekonomik durgunluk ve işsizlik meselesi, CHP-AP kanadına mensup bakanlar arasında ahenk tesis edilememesi, yeni mücadele konusu olmuştu. Bu aşamada eski DP'liler için af çıkarılması aileler ve basın tarafından dile getiriliyordu. Basın bağdaşmaz iki cepheye ayrılmıştı. Tercüman ve Son Havadis gibi eski DP tabanına yönelik yayın yapan gazeteler memleketin huzura kavuşmasının ve ekonomik iyileşmenin yegâne yolunun af ile Kayseri Hapishanesinin boşaltılması olduğu konusunda propaganda yapıyorlardı. Ayrıca halk arasında Hazineye yardım için toplanan “yüzüklerin kaybedildiği”, bu paralarla Mecidiyeköy'deki ordu mensupları için yeni bir mahalle inşa edildiğine dair haberler dolaşüyor “alyanslar sarayı inşa edildi” sloganıyla milletin ordudan soğuması amaçlanıyordu. Basının öteki tarafı ise bu tür tartışmaların bilinçli bir şekilde orduyu, 27 Mayıs'ın kazanımları konusunda hassas olan TSK'yı yıpratmak için yapıldığını düşünüyorlardı. Huzurun gelmesi için öncelikle “tahrik”lerin son bulması gerektiğine

inanıyorlardı. Bu tartışmaları takip edenler sivil siyasetçilerin sadece kendilerini düşündüklerini, ülke menfaatlerinin önemsemediğine inanarak askeri bir diktatörlüğün gerekli olduğuna dair propaganda faaliyetlerine başlamışlardı. 27 Mayıs'ın bitmediğine ve yeni bir ihtilal hazırlığına dair yaptıkları sistemli haberlerle halk ve müesseseler tedirgin edilmek isteniyordu. İhtilal olacak söylentisinin halk arasında yayılması, yatırım yapmak isteyenleri tüccar ve sanayicileri tedirgin etmekteydi⁷.

İnönü zaman zaman partisinin meclis grubunda yaptığı konuşmalarda sorumsuz davranışlarda bulunanları ikaz ediyor, demokrasinin imtihan geçirmekte olduğunu söylüyordu. Af tartışması öğrenciler arasına da girmiş, komünizm-gericilik meselesi şeklinde büyük şehirlerde kanlı olaylar yaşanmıştı⁸.

Başbakan İsmet İnönü, silahlı kuvvetlerdeki görülen kaynaşma üzerine 18 Şubat 1962 tarihinde Türkiye radyolarında bir konuşma yapma ihtiyacı hissetmişti. İnönü konuşmasında kapalı rejimin tamamen karşısında olduğunu söylerken, 27 Mayıs devrimi üzerine yapılan tartışmalara son verilmesini istemişti. İnönü'ye göre; “Bir kısım münevverler memleketin demokratik rejim ile idare edilemeyeceğini sanmakta ve tartışmaları çıkmaza sevk ederek vatandaşı kendi fikirlerine inandırmaya çalışmaktadır. Diğer bir zümre ise demokratik rejimin hürriyetlerinde ve bütün propaganda ve telkin vasıtalarından faydalanarak yeni anayasa nizamının temelinden çürütülmesini hedef tutmaktadırlar... Bugünkü devrimizin bu gibi rahatsızlıkları ile ciddi bir mücadele, mümkünse bir tedavi mücadelesi yapmak için kararlıyız” demişti.⁹

19 Şubat 1962'de Albaylar Cuntası'nın Ankara grubunda bulunan Talat Aydemir, Necati Ünsalan ve Selçuk Atakan Genelkurmay'a çağırılmıştı. Kuvvet komutanlarının da katıldığı toplantıda ülkenin durumu ve alınması gereken tedbirler konuşulmuş, albaylar yaşanan sıkıntıların ordunun yeni bir müdahalesiyle, yönetimi ele almasıyla giderilebileceğini öne sürmüşlerdi. Albaylar hiyerarşi içinde bir müdahale olmasını istiyorlardı. Ancak Genelkurmay Başkanı Sunay, darbe fikrine karşı çıkmış, İnönü başbakanlıktan ayrılmadan böyle bir teşebbüste bulunmayacağını açıkladı¹⁰.

20 Şubat 1962'de parti liderleri ve bakanlar, Cumhurbaşkanı Gürsel'in yemekli toplantısında bir araya gelmişler ve 27 Mayıs Anayasası'nın korunması için gayret sarf

7 Can Kaya İsen, *Geliyorum Diyen İhtilal 22 Şubat 21 Mayıs*, İstanbul, Tan Gazetesi Matbaası, 1964, s. 22.

8 “Gençliğin Yeni İstanbul'a İhtarı”, *Dünya* 11 Ocak 1962, s.1, “Gençlik Gericileri Telin Etti”, *Vatan* 13 Ocak 1962, s. 1.

9 İlhan Turan, *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri 1961-1965*, Ankara, TBMM Yayınları, 2004, s. 59-60.

10 Talat Aydemir, *Talat Aydemir'in...*, s. 129-130.

edilmesi konusunda anlaşmışlardı. O günlerde MM'de Milli Savunma Bakanlığı'nın bütçe görüşmelerinde bakan İlhami Sancar, ordunun meclisten huzur beklediğini ifade etmişti. Şahsı adına bir konuşma yapan AP Milletvekili Mehmet Ali Aytaş, silahlı kuvvetlerin yeni bir ihtilal yapacağı söylentilerinin meclis koridorlarına kadar geldiğini, ancak ordunun böyle bir şey yapmayacağını, memleketi yalnız komünistlerin isteyeceği böyle bir sürece sürüklemeyeceğini ifade etmişti¹¹.

Genelkurmay Başkanı ile yapılan görüşmeden sonra tasfiye edileceğini tahmin eden Talat Aydemir ve arkadaşları kendilerine bağlı birlikleri alarm durumuna geçirmiş ve isteklerini hükümete bildirmişti. Başbakan, bakanlar, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları, Çankaya'da Gürsel'in başkanlığında toplanmışlar ve ne yapacaklarını görüşmeye başlamışlardı. Darbecilerle irtibat kuran Başbakan İnönü, silahlı çatışma olmadan teslim olurlarsa affedileceklerini, sadece emekliye sevk edilecekleri haberini göndermiş, bunun üzerine Aydemir ve arkadaşları girişimlerinden vazgeçmişler, olaya katılan Harp Okulu öğrencileri ise zorunlu olarak tatile gönderilmişlerdi¹².

Yaşanan bu darbe girişiminden sonra partilerin genel başkanları bir bildiri yayınlayarak 27 Mayıs rejimine ve demokrasiye sahip çıkılması çağrısı yapmıştı. İlgili bildiri çeşitli tahriklerin memleketi huzursuz kılmakta ve varlığımızı imha için bekleyen aşırı sol cereyanlara zemin hazırlamakta olduğunu, 27 Mayıs ihtilalinin meşruiyeti aleyhinde girişilen açık ve kapalı her türlü tahrik ve tecavüzün karşısında olduklarını açıklamışlardı. Bu memlekette intikamcı cereyanlara ve millet iradesiyle kabul edilen anayasanın getirdiği meşru nizamı bertaraf etmeye yönelik her hareketin karşısına çıkacaklarını çünkü Türk milleti için kurtuluş yolunun demokratik rejime bağlılıktan geçtiğini ifade etmişlerdi¹³.

1. Tedbirler Kanununun Hazırlanması

Darbe girişiminin bertaraf edilmesinden sonra başta cumhurbaşkanı olmak üzere, başbakan ve parti genel başkanları birer açıklama yaparak, sivil siyasi hayatın önemine vurgu yapmışlar ve demokratik sürecin yaşaması için gayret sarf eden komutanları

11 *Vatan*, 22 Şubat 1962; AP, ani bir kararla memleket menfaatlerini tehlikeye düşürücü davranışların içinde olduğu gerekçesiyle Ankara Milletvekili Burhan Apaydın'ı partiden ihraç etmişti. Ertesi gün AP grubunda büyük tartışmalar yaşanmış, AP genel merkezi aşırı davranışların koalisyonu ve demokratik rejimi tehlikeye düşürebileceğini belirtmiş ve parti olarak hükümete sahip çıkılmasına karar vermişti. *Son Havadis*, 21 Şubat 1962.

12 Yeşim Demir, "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.12, (Bahar 2006), s. 163. Aydemir'in istekleri Meclis'in feshedilmesi yeni bir seçim kanunu hazırlanıp en kısa zamanda yeni seçimlere gidilmeli, okuma-yazma bilmeyenlere seçme hakkı tanınmamalıdır şeklindeydi.

13 Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin...*, s. 243.

övmüşlerdi. Gürsel, radyoda yayınlanan konuşmasında olan anayasa ve demokratik nizamın 27 Mayıs ruhuyla birlikte her türlü tecavüze ve maceracı heveslere karşı mutlaka korunacağını ifade ederken¹⁴ Başbakan İnönü ise konuşmasında; (darbecilerin) demokratik rejimin memlekette huzur tesis etmeye ve milletin kalkınmasını temine muktedir olamayacağını iddia ettiklerini ve 27 Mayıs aleyhtarlarının hareketlerini kendilerini meşru göstermek için kullandıklarını açıklayarak memleket meselelerinde MM’de bulunan bütün siyasi partilerin başkanları ve idarecileriyle toplanıp karara varacaklarını açıklamışlardı¹⁵. Bu aşamadan sonra AP ve YTP’nin politikalarının ne olacağı merak edilmekteydi. Darbeye teşebbüs edenler, 27 Mayıs aleyhinde söz ve davranışları, tahrikleri nedeniyle “intikamcı partileri” hedef almaktaydı¹⁶. 22 Şubat öncesinde AP’den bazı milletvekilleri ihraç edilmiş ve koalisyonu tehlikeye düşürecek hareketlerden kaçınılacağı açıklanmıştı. Ayrıca AP, 24 Şubat 1962’de bir bildiri yayınlayarak partilerinin Atatürk ilkelerine bağlı olduğu vurgulamış, bugüne kadar bilerek veya bilmeyerek demokratik rejimi tehlikeye düşürecek herhangi bir düşünce ve harekete asla müsamaha etmeyeceklerini bir an için dahi olsa bu fikirden ayrılacak olan bedbahtların bünyelerinde barınamayacaklarını açıklamışlardı¹⁷.

24 Şubat günü yapılan Bakanlar Kurulu toplantısından sonra bir açıklama yapan Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Kamuran Evliyaoğlu; 27 Mayıs ruhunu korumak için alınacak tedbirlerin neler olabileceğini tespit etmek üzere başbakanın, parti liderleriyle temaslarda bulunacağını ifade etmişti. Partiler üstü tedbirleri tespit etmek üzere her partiden iki temsilcinin katılacağı toplantının, 25 Şubat’ta MM’de ilk toplantısını yapması kararlaştırılmıştı¹⁸. Hükümet ve siyasi parti temsilcileri memleketin huzurunu devamlı surette temin etmek, nereden gelirse gelsin bütün tahrikleri kesin şekilde önlemek ve tahrikçi unsurları cezai müeyyidelere bağlamak üzere mutabakata varmışlardı. Bu toplantıya başta İnönü olmak üzere Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu, CHP’den Rüştü Aksal, AP’den Ragıp Gümüşpala, Ferit Alpiskender, İhsan Köknel, YTP’den Ekrem Alican, Raif Aybar, İrfan Aksu, CKMP’den Osman Bölükbaşı, Hasan Dinçer, Fuat Arna ve Hüseyin Ataman katılmışlardı. Aynı gün yapılan ikinci toplantıdan sonra yapılan

14 *Son Havadis*, 23 Şubat 1962.

15 İlhan Turan, *İsmet İnönü Konuşma...*, s. 64-67.

16 Talat Aydemir, *Talat Aydemir’in...*, s. 114.

17 *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1962; AP, memleketin huzura ihtiyacı olduğu bu kritik devirde siyasi mekanizmanın güven verici bir şekilde işlemlerini temin etmek için partiye ve dolayısıyla koalisyon hükümetine zararlı olanların ihraçtan önce uyarılmalarını kararlaştırmıştı. Bu isimler; Ziya Altunoğlu, Saadettin Bilgiç, Neriman Ağaoğlu, Ali Bozdoğanlı, Cevdet Perin, Lütfü Tokoğlu, Cahit Okurer, Fehmi Tevetoğlu, Mustafa Gülcigili, İbrahim Apak, İhsan Tomuş, Muzaffer Döşemeci, Şadi Pehlivanlı idi. *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1962.

18 *Ulus*, 25 Şubat 1962.

açıklamada Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerçekleştirdiği 27 Mayıs ihtilalinin meşrutiyeti aleyhine girişilen açık ve kapalı her türlü tahrik ve tecavüzlerin ve anayasa nizamını bertaraf etmeğe yönelik hareket ve davranışların, kesin olarak önlenmesi için partiler üstü bir anlayışla hareket edecek bir komisyonun çalışmalarına başlayacağı ve bir tedbirler paketi hazırlanacağı ifade edilmişti. Anayasanın müsaade ettiği sınırlar için düzenlenecek olan yeni kanun tasarısı fiili hareketleri, beyanları ve neşriyatı kapsayacak genişlikte olması ve 27 Mayıs'ın meşruluğunu bozucu her türlü fiil kesin olarak cezalandırmayı amaçlayacaktı¹⁹.

Hükümet ve muhalefet partileri, alınacak tedbirleri düşünürken, darbe teşebbüsünün nedenleri konusu basında tartışılmaya ve benzer girişimlerin önlenmesi için yapılması gerekenler hakkında görüşler ileri sürülmekteydi. Cumhuriyet gazetesinden Burhan Felek, 27 Mayıs ihtilalini benimsemeyen grupların, DP'nin iktidardan devrilmesinin hesabını görmek için orduyu tahrik ettiğini, huzursuzluğun nedeninin af için çalışanlar olduğunu iddia etmiş ve Başbakan İnönü'nün affın gerçekleşmesi için önce huzurun gelmesi gerekir sözünü yazısına delil göstermişti²⁰. AP'ye yakın bir yayın politikasına sahip olan Son Havadis gazetesinin yazarları olan Mehmet Ali Yalçın ve Cevdet Perin ise, darbe girişiminin Türkiye'de demokrasiyi kabul etmeyen gruplar olduğunu ortaya çıkardığını, eğer milli iradeye dayanan demokratik rejimin, her türlü tehlikeden uzak kalarak gelişmesi ve yerleşmesi isteniyorsa bu grupların yok edilmesini, büyük bir kitlenin haksız olarak hedef tutulmamasını istemişlerdi²¹. Görüldüğü gibi aydınlar arasında darbe teşebbüsünün nedenleri konusunda sürmekte olan tartışmada bile bir ortada buluşulamamış, çeşitli sebepler ileri sürülmüştü. Bir taraf AP'yi 27 Mayıs hareketini kötümek ve eski DP'li överek orduyu tahrik etmekle suçlarken²² diğer taraf ise ülke demokrasi düşmanların ve dikta rejimi kurmak isteyenlerin varlığının siyasi geleceğimiz için büyük bir tehlike oluşturduğunu iddia ediyordu²³. Cumhuriyet gazetesinden Ecvet Güresin bu tür tartışmaların çok partili hayata geçtiğimiz yıldan beri devam ettiğini, milletvekillerinin vatandaşın gündeminde olmayan konularla meşgul olduğunu, siyasi partilerin memleketin ana davalarını halletmeden hangi kanunu getirirlerse getirsinler ülkeye huzur gelmeyeceğini iddia etmiş, eğer bu konuda gereken adımlar atılmazsa vatandaşların demokrasiye karşı inancının zayıflayacağını ifade etmişti²⁴.

19 *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1962.

20 Burhan Felek, "Yine Huzur Meselesi", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1962, s. 2

21 Cevdet Perin, "Demokrasiyi Kurtaranlar", *Son Havadis*, 25 Şubat 1962, s.1; Mehmet Ali Yalçın, "Demokrasi Düşmanlarını Tefrik Edelim", *Son Havadis*, 26 Şubat 1962, s. 1

22 Nadir Nadi, "Biraz Geç De Olsa", *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1962, s. 1

23 Mümtaz Faik Fenik, "İnşallah Selamete Çıkarız", *Son Havadis*, 28 Şubat 1962, s. 1

24 *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1962.

Resmen açıklanmadan Tedbirler Kanunu adıyla anılmaya başlanan 27 Mayıs karşıtı söz ve eylemleri cezalandırmayı amaçlayan yasa Başbakan İsmet İnönü'nün başkanlığında yapılan siyasi parti liderleri toplantısında son şeklini almıştı. Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyonadaki görüşmelerde hazır bulunan Prof. Dr. Faruk Erem ile Doç. Dr. Muammer Aksoy da tasarının Anayasaya aykırı olmadığını açıklamışlardı. İlgili tasarı meclise gelmeden önce açıklama yapan Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu ve Basın Yayın Bakanı Kamuran Evliyaoğlu hazırlanan kanunun anayasa ile uyumlu olduğunu ifade ederken, basında farklı görüşler ileri sürülmekteydi. Son Havadis gazetesi, anayasayı zehirleyen bir kanunla anayasanın korunamayacağını, eski döneme ait hiçbir iyi yorumun yapılamayacağını, hatıraların bile yayınlanamayacağını iddia etmişti²⁵. Cumhuriyet gazetesi ise gelişmeleri yorumsuz vererek, 27 Mayıs'a hücum edenlerin hapis cezası alabileceğini yazmıştı²⁶.

İlgili kanun tasarısı MM'de görüşülmeden önce CHP Manisa Milletvekili Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun milletvekilliğinden ve parti üyeliğinden istifa ettiği öğrenilmişti²⁷

2 Mart 1962 tarihinde MM'ye sunulan teklifin gerekçesinde; demokratik düzeninin temelini 27 Mayıs 1960 hareketi olduğu, bu devrimin meşruiyetini gölgeleme gayretlerinin bizzat Anayasayı ve onun kurduğu demokratik nizamı tehlikeye düşüreceği, bu gibi fiil ve hareketlerin yalnız hürriyet nizamını değil, aynı zamanda vatanın bekasını ve milletin bütünlüğünü dahi tehdit edecek bir istikamet aldığı ifade edilmişti. Bu durum karşısında, Anayasal düzeni ve onun kurduğu demokratik rejimi ve millî güvenlik ve huzuru çeşitli tehlikelere karşı korumak azmi ile hareket eden hükümet ve siyasi partilerin müşterek bir gayretle gerekli tedbirlerin alınması hususunda anlaşmışlardı. Tüm partilerin katkısıyla hazırlanan bu kanun teklifinin Anayasa ve hukuk prensiplerine uygunluğu yönünden etraflı incelemelere tâbi tutulduğu açıklanmıştı.²⁸

İlgili kanun teklifi Meclise gelmeden önce itirazlarla karşılaşmış, basında ve MM'de eleştirilmeye başlanmıştı. Çoğunluğunu AP'lilerin oluşturduğu milletvekilleri bu

25 *Son Havadis*, 26 Şubat 1962.

26 *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1962.

27 Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, yaşanan olayların sorumlusunun vazifesini yapmayan hükümet ve siyaset olduğunu söyleyerek, "zira bugüne kadar işlenen suçların takibi için hareket etmeyen icranın hadiselerin bu şekilde gelişmesinden" sorumlu olduğunu iddia etmişti. *Son Havadis*, 3 Mart 1962.

28 *Ulus*, 2 Mart 1962; Anayasa ve Adalet Komisyonu üyelerinin oluşturduğu Geçici Komisyonun hazırladığı rapora AP Erzincan Milletvekili Hüsametdin Atabeyli, Türk Ceza Kanununda anayasayı korumak için yeterli cezalar bulunduğu gerekçesiyle kanuna muhalif olduğunu açıklamıştı. AP Elazığ Milletvekili Naci Güray da kanuna muhalif olduğunu geçici komisyonun raporuna yazmış ancak gerekçesini açıklamamıştı. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 3 Mart 1962, 62. Birleşim, C. 4, s. 7.

kanunun anayasaya aykırı olduğunu iddia etmişler ve “Kamu yararı, kamu düzeni gibi sebeplerle de olsa kişi hak ve hürriyetlerinin özüne dokunulamaz” şeklindeki 11.maddeyi hatırlatmışlardı. Gazeteci birlikleri ve sendikası da yaptığı açıklamada basın hürriyetini kısıcı yöndeki her türlü cezalar ve kayıtların, edinilmiş tecrübelerle göre hiçbir zaman tedbir olmadığını ve devrimin bölünmez parçası olan düşünce ve basın özgürlüğüyle bağdaşmayacağını hatırlatmıştır²⁹. Kanuna karşı olduğunu açık yazan Son Havadis gazetesi farklı görüşlere sahip iki hukukçunun değerlendirmesine yer verdiği haberde Avukat Orhan Cemal, tasarı kanunlaştığı takdirde çok tehlikeli bir mecra açılacağını, büyük tehlikenin ihbar mekanizmasının faaliyete geçmesi olacağını, “bir dil sürçmesi, bir hatırayı yâd etmek, tasarı metnine göre, üstü kapalı olarak DP iktidarını methetmek sayılacaktır. Velhasıl çok tehlikeli bir çığır açılmış oluyor” diye kanuna karşı çıkarken 27 Mayıs öncesi dönemin sembol isimlerinden Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'nın ise “tedbirlere 27 Mayıs ruhunu korumak gayesini güttüğü için ve memlekette çok muhtaç olduğumuz huzurun teminine yardım edeceğini ümit ettiğim için prensip itibarıyla taraftarım” şeklinde hazırlanan tasarayı desteklediğini ifade etmişti³⁰.

2. Tedbirler Kanunu TBMM’de

Kamuoyunda Tedbirler Kanunu olarak bilinen “Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkındaki” yasa teklifi 3 Mart 1962 tarihinde MM’nin genel kurulunda görüşülmeye başlanmıştı.

İlgili teklifin aleyhinde söz alan AP Balıkesir Milletvekili Gökhan Evliyaoğlu, 27 Mayıs’ın getirdiği bir anayasa ortada dururken ve işlemeye başlamışken esaslı prensiplerle bu müesseseleri kendi kuvvetlerinden ve fonksiyonlarından başka bir kuvvetlerle ve kanunlarla desteklemeye gerek olmadığını belirtmiş getirilen kanun önerisinin vatandaş aleyhinde farklı yorumlara neden olabilecek maddelere sahip olduğunu, 27 Mayıs inkılâbının kendini korumak için İM’nin kurduğunu ancak işletme lüzumunu hissetmediğini çünkü inkılâbın daha çok hürriyet ve daha sağlam bir demokrasi kurmak için yapıldığını, birtakım yasaklar, ifade ve basın hürriyetini engellemek için yapıldığını iddia etmişti.

29 Ankara Gazeteciler Sendikası ve Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulları müşterek bir toplantı yaparak, TBMM’de görüşülmesine başlanan Tedbirler Kanunu Tasarısı üzerinde durmuşlar, bu tasarının basınla ilgili kısmına muhalif olduklarını belirten bir ortak bildiri yayımlamışlardı. Öte yandan İstanbul’da bulunan beş basın teşekkülü Gazeteciler Cemiyetinde toplanarak aynı kanun tasarısını incelemişlerdi. Toplantıdan sonra kanun tasarısının basınla ilgili maddelerini protesto eden bir bildiri yayımlamışlardır. Bildiriyi, Gazeteciler Cemiyeti adına Burhan Felek, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası adına Malik Yolaç, Türkiye Gündelik Siyasî Gazete Sahipleri Sendikası adına Nadir Nadi, Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu adına Nail Güreli, İstanbul Gazeteciler Sendikası adına Başkan Hasan Yılmaz imzalamışlardı. *Ulus* 4 Mart 1962.

30 *Son Havadis*, 4 Mart 1962.

CHP Ordu Milletvekili Ferda Güley ise Türk ordusunun 27 Mayıs'ın meşruiyeti konusunda çok hassas olduğunu, çünkü meclisin içinde ve dışında 27 Mayıs hareketinin aleyhinde bazı şahıs ve zümreler tarafında yıpratılmaya çalışıldığını, tahriklerin Türkiye'yi 22 Şubat akşamına getirdiğini, Tedbirler Kanununun bu anayasanın “nefis müdafaası” olduğunu ifade ederken AP Samsun Milletvekili Osman Şahinoğlu ise bu kanun teklifinin DP döneminin Tahkikat Komisyonu kanunundan anayasaya aykırılık bakımından hiç de farkının olmadığını iddia etmişti.

Hem eleştirilere cevap veren hem de kanun hakkında açıklama yapmak için kürsüye gelen başbakan İsmet İnönü, bu teklif ile kapalı rejime gidildiği eleştirilerini kabul etmeyerek, dört partinin ittifak ettiği bir tasarıyla kapalı rejimin gelmeyeceğini iddia ederken, teklifin neden hazırlandığını şöyle açıklamıştır:

“Memlekette iki türlü tehlike vardır. Biri 27 Mayıs'ın meşruiyeti üzerinde girilen tarizler ile ordunun her gün türlü şekilde tahrik ve tecavüze maruz bırakılması, öteki demokratik rejim, bizim memlekete gelmez, mutlakiyet rejim, dikta rejimi bu memlekete götürür, yolundaki tahrikler. Bu ikisini de önlemek lazımdır. Bunları önlemek bugün alacağımız tedbirlerle mümkün olacaktır.”

Ordunun siyasetle uğraşmasının Türkiye'ye çok şey kaybettireceğini, MM'nin bu tehlikeyi önlemesi gerektiğini açıklamıştı.

CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, hürriyetlerin sınırsız olmadığını, Türkiye'de sabahtan akşama kadar ihtilalin aleyhinde yapılan çalışmalar, yayınlar nedeniyle ordunun eseri olan 27 Mayıs hareketinin korunması için bu kanunun hazırlandığını ifade ederken, YTP Genel Başkanı Ekrem Alican ise Türk milletinin huzuru pahasına basının 27 Mayıs aleyhinde yayın yapmaması gerektiğini açıklamıştı.

AP Aydın Milletvekili Orhan Apaydın, Türkiye'de 10 sene devam eden bir iktidar döneminin eleştirilmesinin akademik bir zorunluluk olduğunu; ancak kanunun birinci maddesinin bu imkânı ortadan kaldırdığını, bu kanunun uygulanmasının huzursuzluk getireceğini ifade ederken, AP Sinop Milletvekili Mustafa Kaptan ise, eski döneme ait iyi bir hareketin, politikanın veya şahsın övülmesinin dahi suç kapsamına alındığını iddia etmişti. Mustafa Kaptan'ın bu eleştirisine cevap veren Geçici Komisyon üyesi Coşkun Kırca, mahkûmiyet kararına konu olmuş fiilleri övmenin veya mazur göstermenin suç olduğunu açıklamıştı.

Son olarak söz alan AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, 27 Mayıs'tan itibaren memlekette komünistlerin yeraltından bir propaganda faaliyeti yürüttüğünü,

huzursuzluğu önlemek ve gelecek endişesini ortadan kaldırmak için, TBMM'deki partiler olarak bu kanuna destek verdiğini açıklamıştı³¹.

MM tarafından kabul edilen “Anayasa Nizamını Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında” kanun teklifi Cumhuriyet Senatosu (CS) Anayasa ve Adalet Komisyonlarında müzakere edilmiş ve aynen kabul olunmuştu. Komisyonlarda genel olarak kanunun aleyhinde bulunan senatör çıkmamıştı. AP Senatörlerinden İzzet Birant ile Saim Sarıgöllü, teklifin lüzumunu savunmakla beraber metindeki bazı hüküm ve terimleri tenkit etmişler, DP'nin feshedildiğini iddia ederek metindeki DP deyiminin kaldırılmasını istemişlerdi³².

Milli güvenlik ve huzuru bozan bazı fiiller hakkındaki kanun teklifi siyasi partilerin içinde tartışmalara yol açmıştı. CHP'nin içinde Kasım Gülek, Turgut Göle'nin CKMP'den ise Celal Tevfik Karasapan'ın muhalefetinin yanı sıra asıl huzursuzluk YTP içinde kendini göstermişti. Kanunun TBMM'deki müzakeresi sırasında özellikle AP ve YTP'li mebuslarının teklifin aleyhinde ortak hareket ettikleri görülmüştü³³.

CS'nin Başbakan İsmet İnönü ve parti liderleri de hazır buldukları oturumunda Senato Anayasa ve Adalet Komisyonu Başkanı Şeref Kayalar'ın, “Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında Millet Meclisince Kabul Olunan Kanun Teklifi”nin gündeme alınarak, öncelikle görüşülmesini kapsayan önergesi okunmuş, teklifin tümü üzerindeki görüşmelere başlanmıştı. İlk söz alanlardan CHP Konya Senatörü Muhittin Kılıç bu kanunun Takriri Sükûn ve DP iktidarının çıkardığı Tahkikat Komisyonu'yla ilgisi bulunmadığını, Türk Ceza Kanunu'nda ilgili suçları karşılayan bir madde olmadığını açıklamıştı. Kanun teklifine karşı çıkan CHP Kars Senatörü Turgut Göle konuyu basın hürriyeti açısından ele alarak, ilgili kanun ile anayasaya aykırı bir şekilde basın hürriyetinin sınırlandırılacağını, hür basının sesinin kısılmasının, rejimin geleceği açısından zararlı olacağını iddia ederek mevcut sıkıntılarda siyasetçilerin de payının olduğunu açıklamıştı. AP Manisa Senatörü Ferit Alpiskender, Senato'da yaptığı konuşmada ilgili tasarıda geçen “DP” ifadesinin çıkarılmasını, çünkü 27 Mayıs hareketinin hiçbir partiye karşı yapılmadığının ihtilalin lideri Cemal Gürsel'in açıkladığını bu nedenle “DP”ye oy vermiş vatandaşların zarar görmemesi gerektiğini ifade etmişti. CKMP Ankara Senatörü Niyazi Ağırnaslı, memlekette huzurun sağlanması ve eski yaraların tedavi edilmesi için bu kanunu desteklediklerini çünkü sürekli 27 Mayıs'ı itham

31 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 3.3.1962, 62. Birleşim, C. 4, s. 16-52.

32 *Cumhuriyet*, 5 Mart 1962.

33 *Son Havadis*, 5 Mart 1962.

eden ve bir kısım insanları “evliya” gibi gösterenler nedeniyle sıkıntıların bitmediğini söylerken hükümetin getirdiği kanun teklifine en sert şekilde karşı koyan AP Trabzon Senatörü Yusuf Demirdağ, Tedbirler Kanunu’nun anayasayı korumak amacına yönelik olmadığını, bilakis anayasayı ihlal edeceğini, memlekete huzursuzluk getireceğini ifade etmişti. Demirdağ ilgili kanun önerisinin DP’nin rumuzun yasak ettiğini hatta ağızlarla alınmasını bile men etmeye çalıştığını, bu partiye girmiş vatandaşların zor durumda kalacaklarını, (DP)’nin idarecilerinin hesaplarını verdiklerini, hükümetin bu kanun teklifiyle 27 Mayıs DP’ye yönelik bir hareket olduğunu ima etmeye çalıştığını açıklamıştı. Komisyon adına konuşma yapan CHP Tokat Senatörü Zihni Betil, ilgili kanunun 27 Mayıs hareketini zedeleyecek şekilde kötülenmesini yasakladığını ayrıca suç sayılarak menedilmiş bulunan fiillerin basın tarafından da işlenmemesi istendiğini açıklamıştı. Betil, Yüksek Adalet Divanı kararlarını eleştirirken suç olmadığını fakat bu kararları 27 Mayıs devrimini zedelemek maksadıyla kötülenmenin suç kapsamına alındığını ifade etmişti.

Yapılan konuşmaların ardından Senato’da oylamaya geçilmiş, oylamaya katılan 133 üyenin 100’ü kabul, 21’i ret ve 12’si çekimser oyu kullanmış ve Tedbirler Kanunu kabul edilmiştir³⁴. Adalet bakanı İzmir, İstanbul ve Ankara savcılarını ile görüşmüş ve ayrıca diğer savcılıklara birer tamimle bilgilendirme yapmıştı³⁵.

Tedbirler Kanununun kabul edilmesinden sonra MM tatile başlamış, ancak partilerin içinde ilgili kanuna muhalefet eden milletvekilleri nedeniyle siyaset hareketlenmişti. Bazı milletvekillerinin grup kararlarına aykırı tutumu üzerine Ekrem Alican YTP genel başkanlığından istifa ederken, partiden birçok milletvekilinin ayrılmak istedikleri ve daha önce AP’den ihraç edilen isimlerle temas kurdukları ve hatta CHP’den istifa eden Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu’nun liderliğinde bir parti kurmayı düşündükleri iddia edilmişti³⁶.

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Tedbirler Kanunu hakkında bir açıklama yaparak geçici olduğunu vurgulamış, anayasaya aykırılık iddialarına karşılık olarak, yakında Anayasa Mahkemesinin kurulacağını ifade etmişti. Başbakan İsmet İnönü, bayram nedeniyle yaptığı konuşmada ilgili kanununun amacının basın hürriyetini, insan haklarını esas tutan demokratik rejimi korumak olduğunu, böylece suni olan aşırı cereyanlar engellenebilirse hem huzurun teessüs edileceğini, hem de geçmişin çekişmeleri ve yaraların zamanla tedavi olacağını, askeri darbe ihtimalleri ortadan kalkacağını ifade etmişti³⁷.

34 *Cumhuriyet Senatosu, Tutanak Dergisi*, 5.3.1962, 43. Birleşim, C. 3, s. 130-186.

35 *Cumhuriyet*, 8 Mart 1962.

36 *Son Havadis*, 7-8 Mart 1962.

37 İlhan Turan, *İsmet İnönü Konuşma...*, s. 69.

İzmir'de gazetecilere konuşan Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu, kanunun intikamcı düşünceler ortadan kaldıracığını söylemiş, “inkılâp ve ihtilal yerleştikten sonra kanunlar kendiliğinden geçici olacaktır. Yeter ki Türkiye'nin bütün fertleri olarak bunları ruhu muza sindirelim” demişti³⁸.

AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ise kanun hakkında yaptığı ilk açıklamada “bün-yelerin buhrana düştüğü anda tedbir almak zaruridir” ifadesini kullanmış ve bu kanunun milli iradeyi tecelli ettiren MM'nin ve onun sorumlu hükümetinin anayasamızca korunacak ve demokratik gelişmeyi sağlayabilmek amacıyla ancak bu zaruri intikal safhası için anayasa ile asla çatışmayan bir tedbir olmaktan başka mana taşımadığını ifade etmişti³⁹.

Kamuoyunda Tedbirler Kanunu olarak bilinen Anayasa Nizamını bozmayı amaçlayanları cezalandırmak için hazırlanan kanun 7 Mart 1962 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmişti. 38 numaralı kanuna göre 27 Mayıs 1960 devrimini söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür ve diğer vasıtalarla haksız, yersiz veya gayrimeşru gösterenler veya üstü kapalı da olsa amacı belli olacak şekilde eleştirenler (Madde:1-A), ayrıca Yüksek Adalet Divanınca ve diğer yargı kurumlarınca verilmiş ve kesinleşmiş olan karar ve hükümleri söz, yazı, resim, havadis, karikatür ve üstü kapalı da olsa amacı belli olacak şekilde kötülemeye çalışanlar, (Madde:1-B) mahkûmları mahkûmiyetlerine esas teşkil eden fiillerini veya şahıslarını öven hatırat ve röportaj yayınlar, 27 Mayıs 1960 devrimini haksız ve yersiz gösterecek surette ifade edenler, feshedilmiş DP'yi öven ve müdafaa edenler, mensup oldukları partinin feshedilmiş DP'nin devamı olduğunu ileri sürüp propaganda yapanların bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılmaları kararlaştırılmıştı. (Madde:1-C,D,E) Kanunun buraya kadar verilen maddeleri, 27 Mayıs hareketini ve Yüksek Adalet Divanı kararlarını korumayı ve meşruiyetini korumayı amaçlayan maddelerdi. Diğer maddeler ise Türkiye'de siyasi hayatın çok partili bir düzen olduğunu garanti altına almayı amaçlamaktaydı. Buna göre; Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasa ile tespit edilmiş temel vasfı olan insan hak ve hürriyetlerine dayanan çok partili demokratik nizamı, söz, yazı, haber, resim ve diğer vasıtalarla zedelemek ve tehlikeye düşürmeye yönelik olarak kötülemek ve bu rejimin Türkiye'de yürümeceğine dair propaganda yapanları cezalandırmayı amaçlamaktaydı. (Madde:2) Ayrıca vatandaşların önceki dönemde mensup oldukları veya oy verdikleri partiden dolayı kötülenmemesi için de ilgili kanunda bir madde bulunmaktaydı. (Madde:4)⁴⁰

38 *Cumhuriyet*, 13 Mart 1962.

39 *Son Havadis*, 8 Mart 1962.

40 “Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında Kanun”, Kanun No: 38, Kabul Tarihi:5.3.1962, *Resmî Gazete* 7 Mart 1962, S: 11053.

3. Tedbirler Kanunu ve Basındaki Yankıları

Tedbirler Kanunu hakkında basında yayınlanan yorum ve değerlendirmelerin genellikle olumsuz olduğu anlaşılmaktaydı. Kanunun görüşmeleri sırasında bir araya gelen beş basın kuruluşu en güç şartlarda görevini hiçbir şeyden çekinmeden yaparak 27 Mayıs devriminde emeği bulduklarını, 27 Mayıs devriminin korunması ile savunmasında inançlı ve kararlı olduklarını, eski dönemde çeşitli şekillerde baskı altına alınmaya çalışılan Türk basınının güvencesinin yeni anayasa olduğunu vurgulamışlar ve basın özgürlüğünü baltalayıcı tedbirleri tasvip etmediklerini açıklamışlardı⁴¹.

DP tabanına yakın gazeteler ilgili kanunun ile ifade hürriyetinin zarar gördüğünü, geçmişte benzer şekilde engellemelerle karşılaşan basının haklılığının daha sonraki dönemde anlaşıldığını, II. Abdülhamit ve Menderes örnekleriyle anlatılmaya çalışılmıştı.

DP'nin iktidar olduğu dönemde basın hürriyetine yönelik yapılan düzenlemelere karşı çıkışıyla bilinen İnönü'nün benzer sonuçlar doğuracak Tedbirler Kanununun hazırlanmasını demokrat olmadığını bir göstergesi olduğunu ifade eden Tercüman gazetesi, İnönü'nün yeni bir Takrir-i Sükûn kanunu ile eleştirilerden uzak bir şekilde hükümet etmek istediğini, maddelerde bulunan elastiki kelimelere dayanarak hükümet aleyhinde yapılacak en küçük bir tenkidi bile suç saymanın mümkün olacağı uyarısında bulunmaktaydı⁴². CHP'nin ve 27 Mayıs öncesinde basının maruz kaldığı engellemeler konusunda sesinin yükselten isimlerin yeni dönemde Tedbirler Kanununa itiraz etmemesi Orhan Seyfi Orhon tarafından eleştirilmekteydi. Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'ya açık mektup isimli yazısında Orhon, "Siz ki sadece bir hukuk profesörü değil, anayasa hak ve hürriyetleri kumandanısınız! Yeni tedbirler tasarısıyla bütün bu hak ve hürriyetlerin kılıçtan geçirileceği söylendiği bu sırada neredesiniz?" diye göreve çağırmakta, hazırlanmasında katkısı olduğu yeni anayasanın 20.maddesinde; herkes düşünce kanaat hürriyetine sahiptir. Düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına toplu olarak açıklayabilir dendiği halde bu tedbirler tasarısında, DP devrini övmenin suç sayılması, fikir hürriyetimize uyuyor mu? Bundan vicdanen emin ve mutmain misiniz? Yine

41 Beş basın kuruluşu Gazeteciler Cemiyeti, Gazeteciler Sendikası, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası, Günlük Siyasi Gazete Sendikası, Türkiye Gazeteciler Sendikası Federasyonu idi. *Tercüman*, 4 Mart 1962.

42 Başyazı, "Basın Hürriyeti Kalkarken", *Tercüman*, 4 Mart 1962, s. 1; Son Havadis gazetesinden Mehmet Ali Yalçın ilgili kanuna imza koyan parti genel başkanlarının geçmişte basın hürriyeti konusunda yaptığı çalışmalarını hatırlamaktaydı: "Bir İnönü, basın hürriyeti konusunda ciltler tutan tenkitler yapar, bir Bölükbaşı, görülmemiş siyasi cesaret gösterir, basın hürriyeti uğruna teypler doldurur, her fırsatta TBMM'de olsun, siyasi toplantılarda olsun basını savunur, bir Ekrem Alican ki, ispat hakkı için gürlütu çıkarır ve DP'den ayrılır, bir Gümüşpala en ileri basın hürriyetini savunan programın altına imza atar ve Anadolu'nun dört bucağında hürriyet nutukları çeker ve sonra hepsi birden kalkarlar, basın hürriyetini kısıtlayıcı tedbirleri almak üzere gruplarını sıkıştırırlar ve öncülük ederler. Ne yazık ki, basın ve politikacı her devirde karşı karşıya olmaya mahkûmdur bu memlekette... Bir olay mı oldu, siyasi havada elektriklenme mi var... hemen basına tedbir..." Mehmet Ali Yalçın, "Zavallı Basın", *Son Havadis*, 3 Mart 1962, s. 1.

anayasanın 22. maddesinde “basın hürdür, sansür edilemez, devlet basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirler alır” denmişken, gazetelerin Kayseri hapisanesinde haber yasağı bu hürriyeti incitmez mi?” diye Kubalı'nın sessizliğini eleştirmektedir⁴³.

Tedbirler Kanununun anayasaya aykırı olduğu iddiası gazeteciler tarafından sık sık vurgulanan bir konuydu. Milletvekili ve hukukçu Burhan Apaydın, Tedbirler Kanunu'nun hak ve hürriyetleri teminat altına alınmak gibi bir gaye taşımadığını, fikir, düşünce, söz ve yazı hürriyetini, siyasi faaliyet serbestisine esasından zarar verdiğini, bu özelliği ile anayasaya aykırı bir hüviyet taşıdığını, zor kullanmak, engelleme yapmak suretiyle anayasanın korunmasının mümkün olmadığını, Türk Ceza Kanunu (TCK)'nın ilgili maddelerinin beklentileri karşılayabileceğini iddia etmişti⁴⁴. Yasakların memleket-te istenen huzuru sağlamayacağını düşünen Vatan gazetesi yazarları, ihtilal ortamının devam ettiğini çünkü insanların ekonomik ve sosyal sorunlarına dokunulmadığını ifade ederek, TCK'ya birkaç madde eklenmesinin yeterli olacağını düşünmekteydi⁴⁵. İlhan Selçuk da Vatan gazetesinde yayınlayan yazısında Türkiye'yi bugünkü buhrana götüren dertleri gidermek için bir şeyler yapmak yerine, hükümet bir taraftan iktisadi eleştirileri susturup diğer taraftan geçici birtakım tedbirlerle Türkiye'nin durumunu düzeltereğini sanıyorsa çok yanlış bir plan üzerinde yürümüş olacağını iddia etmekteydi⁴⁶. Alp Kuran ihtilalden sonra ülkenin sosyal bünyesinde değişiklik yapılmadan, huzursuzluk sebebi olmaya devam DP zihniyetinin partilerde yaşamasına izin verilmek suretiyle bir kısım askerlerin siyasete müdahale etmek zorunda kaldıklarını ifade ederek, 27 Mayıs'tan sonra yaşanan sürecin bir analizini yapmaktaydı⁴⁷.

Cumhuriyet gazetesinden Nadir Nadi, asıl problemin çağdaş dünyanın bir ürünü olan demokratik yönetim anlayışının Türkiye'de kurulmaması olduğunu, partilerin rejimi soysuzlaştırdığını, bireylere ait hak ve hürriyetleri gerçekleştirmek, milletçe kalkınmak ve çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce ulaşmak isteyen cumhuriyet Türkiye'sinin on yedi yıllık ıstırapının dile geldiği şahlanmış olarak ele alamadığı takdirde 27 Mayıs'ın bir anlamı kalır mı? diye soran Nadi'ye göre Türkiye Cumhuriyeti'ni içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmanın biricik yolu, 27 Mayıs'tan ziyade devrim ilkelerini korumaya çalışmakla bulunabilecekti⁴⁸.

43 Orhan Seyfi Orhon, “Prof. Kubalı'ya Açık Mektup”, *Son Havadis* 4 Mart 1962, s. 2; 22 Şubat öncesinde gazetelerde Kayseri Hapishanesinde bulunan mahkûmlar ile ilgili röportajlar ve dizi yazılar yayımlanıyordu. Turhan Dilligil, *Son Havadis* gazetesinde 25 Şubat'ta “Yassada'nın Sırrı” isimli bir dizi yazıya başlayacağını haber veriyordu. *Son Havadis*, 21 Şubat 1962.

44 Burhan Apaydın, “Gölge Etme”, *Son Havadis*, 5 Mart 1962, s. 1.

45 İhsan Ada, “Kapalı Rejime Giden Yol”, *Vatan*, 4 Mart 1962, s. 2.

46 İlhan Selçuk, “Bundan Sonrası”, *Vatan*, 7 Mart 1962, s. 2.

47 Alp Kuran, “Türkiye'de Demokrasinin Geleceği”, *Vatan*, 2 Mart 1962.

48 Nadir Nadi, “Yanlış Teşhisten Sakınalım!”, *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1962, s. 1.

İlgili kanunu “Huzur Kanunu” olarak isimlendiren Ulus gazetesinin yazarlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Tedbirler Kanununun, Başbakan İnönü’nün tecrübelerinin bir ürünü olduğunu, ona göre, bir yandan ordunun politika ile uğraşması, öbür yandan başıboş tartışmalara meydan verilmesinin Türkiye’ye çok şeyler kaybettirebileceğini ifade etmişti. Anayasanın ve müesseselerinin korunması için, zorunlu olarak başvuru bu tedbirlerin muhalif ve muvafık bütün siyasi partiler tarafından Meclis’e sevk edilen ve uzmanların incelemesinden geçen bir kanunun Anayasaya aykırı olamayacağını iddia etmişti⁴⁹.

4. Tedbirler Kanununun Uygulanması ve Kaldırılma Süreci

Her ne kadar Genel Başkan Ragıp Gümüşpala’nın da imzasıyla MM’ne verilse de Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında Kanun AP milletvekilleri ve teşkilatı arasında hoş karşılanmamıştı. Özellikle AP’nin Ege bölgesindeki teşkilatlarının koalisyonun gerçekleşmesinden bu yana genel merkez tarafından yürütülen politikayı tasvip etmedikleri ve özellikle ilgili kanunun kabulünün memnuniyetsizliği daha da artırdığı bilinmekteydi. Teşkilatta ortaya çıkan bu huzursuzluğu önlemek ve yeni çıkarılan kanun hakkında bilgi vermek için bir grup AP milletvekilinin ikna gezilerine başlamasına karar verilmişti⁵⁰.

Tedbirler Kanununun çıkarıldığı ay içinde basında yer alan bazı yazı ve karikatürlere yönelik yaptırım uygulanmaya başlanmıştı. 13 Mart 1962 tarihinde Dünya gazetesinde yayınlanan “Açık Rejim” başlıklı karikatürün kanuna aykırı görülmesi üzerine, Ferruh Doğan basın savcılığına çağırılarak ifadesi alınmış, aynı gazetenin 3 Mart 1962 tarihli sayısında Tedbirler Kanunu’nun Meclis müzakereleri ile ilgili verilen manşet, milli menfaatlere aykırı görüldüğünden ve 5 Mart tarihinde çıkan haberin de orduyu tahrik eder mahiyette düşünülmesi üzerine gazetenin yazı işleri müdürü Hikmet Çağlayan da basın savcılığına davet edilmişti⁵¹. Gazetelere yönelik uygulamanın yanı sıra eski dönem övdükleri gerekçesiyle ilgili kanundan vatandaşlar da etkilenmişler ve ceza almışlardı⁵². Son Havadis gazetesi hakkında savcılık yayınlanan 5 yazı ile 2 manşetin milli menfaatlere aykırı olduğunu iddiasıyla soruşturma başlatmıştı⁵³.

49 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Türkiye’nin Sahibi”, *Ulus*, 5 Mart 1962, s. 1.

50 *Vatan*, 12 Mart 1962.

51 *Cumhuriyet*, 20 Mart 1962; Tedbirler Kanunundan yerel basın da etkilenmiş, Bursa Karacabey’de çıkan Meltem gazetesi ile Osmaniye’de yayın yapan mahalli bir gazete hakkında dava açılmıştı. *Cumhuriyet*, 13-18 Mart 1962.

52 Son Havadis gazetesinin haberine göre; Sami Beşiroğlu isimli bir kahveci İzmir’den Buca’ya giderken yol üzerindeki bir parkı övmüş ve durum eski devir icraatını övme şeklinde görülmüştü. İkinci vaka Eşrefpaşa’da olmuş, asfalt yollar hakkında bazı tenkitler yapan, İsmet İnci adında bir dolmuş şoförü ihbar üzerine yakalanmıştı. Her iki sanık da adliyeye verilmiş, sorgularından sonra tutuklanmıştı. *Son Havadis*, 23 Mart 1962.

53 *Son Havadis*, 22 Mart 1962.

Son Havadis gazetesinin iddiasına göre Nisan 1962 tarihi itibariyle açılan basın davalarının sayısı 44'e ulaşırken Anadolu Gazete Sahipleri Sendikası bir açıklama yaparak basına karşı alınan tedbirleri eleştirip "Tedbirler Kanunu anayasaya uygun olsun veya olmasın bir an evvel kaldırılmasını" istemişlerdi⁵⁴.

Tedbirler Kanunu, gündemde kalmaya ve gazetelerde eleştiriler yapılmaya devam etmiş, zaman zaman MM'de milletvekilleri tarafından hükümete yönelik soru şeklinde sorulmuştu. MM'nin 3 Eylül 1962 tarihli oturumunda Antalya AP Milletvekili İhsan Ataöv'ün Tedbirler Kanunu'nun yürürlüğe girdiği günden beri bu kanuna aykırı ne kadar olay tespit edildiğine dair sözlü sorusuna Adalet Bakanı Abdülhak Kemal Yörük verdiği cevapta; 7 Mart tarihinden itibaren yirmi iki dava açıldığını bu davalardan beş tanesinin basınla ilgili olduğunu ifade etmişti⁵⁵. Sorunun sahibi İhsan Ataöv aynı oturumda yaptığı konuşmada, kanunun tarafsız bir şekilde uygulanmadığını, eğer uygulanırsa, yüzlerce gazete ve derginin isminin sayılması gerekeceğini, demokratik rejimin aleyhine neşriyat yapan Dünya gazetesi, Akis dergisi gibi yayınların takip edilmediklerini, uygulanmayan kanunun Türk basının ve efkârının üzerinden kaldırılmasının daha doğru olacağını iddia etmişti⁵⁶. AP'ye yakın olan Hakikati Tasvir gazetesine göre; CHP'li olmayan gazeteler hakkında Tedbirler Kanunu bütün şiddetiyle tatbik edilirken İzmir'de çıkan Sabah Postası gazetesi, bu kanun hükümlerini alenen çiğnemesine rağmen takibata uğramamaktaydı⁵⁷. Aynı konuda MM kürsüsünden bir açıklama yapan AP Balıkesir Milletvekili Gökhan Evliyaoğlu bir gazetede, memleketin büyük oylarını kazanma aşamasında bulunan bir partiye, iktidarın verilmeyeceği yazılmış olduğu halde Tedbirler Kanununun tatbik edilmediğini ancak Ali Fuat Başgil'in bir yazısı üzerine Yeni İstanbul gazetesi için ilgili kanunun savcılar tarafından çalıştırıldığından şikâyet etmekteydi. CHP adına cevap veren İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca, uygulamanın bağımsız mahkemeler tarafından yapıldığını açıklamıştı⁵⁸.

Birçok milletvekilinin şikâyet ettiği Tedbirler Kanununun yürürlükten kaldırılması için ilk girişim 25 Ağustos 1962'de AP İzmir Milletvekili Şükrü Akkan ve 13 arkadaşının tarafından yapılmıştı. Akkan ve arkadaşları hazırladıkları kanun teklifinin gerekçesinde; 38 sayılı kanunun gerek anayasa, gerekse mevcut siyasi ortam içinde vatandaş

54 *Son Havadis*, 9 Nisan 1962.

55 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 3.9.1962, 111. Birleşim, C. 6, s. 327. Adalet Bakanı beş gazeteye dava açıldığını açıklamış olsa da sadece dört süreli yayının isimlerini vermişti. Bunlar; Kütahya Postası, Malatya Halk Postası, Dünya Gazetesi ve Milli Yol Dergisi idi.

56 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 3.9.1962, 111. Birleşim, C. 6, s. 328

57 *Hakikati Tasvir*, 20 Eylül 1962.

58 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 11.1.1963, 29. Birleşim, C.11, s. 52-65.

söz, düşünce ve kanaatini kısıtlayıcı, kabul ve savunmasını yapmakta olduğumuz demokratik rejimin gerçek bünyesini zedelediğini iddia etmekteydi. Ayrıca basın en tabii hakkı olan yazı, haber, havadis, resim ve karikatür yayını meneden maddesinde bulunan “matufiyet” kelimesinin, açık rejimin başlıca şartlarından olan basın hürriyetini ihlal, hatta ortadan kaldırmakta olduğunu, kanundan önce olduğu gibi, bugün de halk arasında 27 Mayıs aleyhinde bir cereyan, bir intikam düşüncesi mevcut olmadığını Yassıada mahkeme ve kararlarının da milletçe tarihin hükümlerine bırakıldığını, bu sebeple “Tedbirler Kanunu”na ruh veren sebeplerin ortadan kalktığını ifade etmişti⁵⁹. İlgili teklifi inceleyen MM Anayasa Komisyonu 38.sayılı kanunun 1.maddesiyle rejimin kendi özünü ve meşruluğunu koruma hakkına dayanan bir keyfiyet olduğunu, 27 Mayıs devriminin korunmasının, aynı zamanda devletin insan haklarına dayanan bir demokratik bir cumhuriyet olması ilkesinin muhafazası anlamına geldiğinden oy çokluğu ile teklifinin tümünü reddetme kararı vermişti. MM’de teklif üzerine yapılan görüşmelerde Şükrü Akkan, Nihat Kürşat gibi AP Milletvekilleri kanunun anayasaya aykırılığı iddiasını tekrarlamışlar ve tek taraflı uygulandığı için halk arasında huzursuzluğa neden olduğunu söylemişlerdi. Muammer Aksoy da demokrasiyi tahrip gayesini güden hareketlerin takibe uğrayıp cezalandırılmadığını, hükümetin bu mevzuda aciz kaldığını, 20-21 Mayıs 1963 olaylarının bile önlemediğini iddia etmişti. AP’li olmayan Aksoy’un bile eleştirdiği Tedbirler Kanunu mevzuatta kalmaya devam etmişti⁶⁰.

Tedbirler Kanununun kaldırılması için MM’e kanun teklifi veren AP’li mebusların hareket noktasını Anayasaya aykırılık iddiası oluşturmaktaydı. Hiç kimsenin görüş ve düşüncelerinden dolayı cezalandırılmayacağı şeklinde yorumlanabilecek maddelerin anayasada bulunduğu iddiaları kanuna muhalefet edenlerin temel dayanağı idi. Bu nedenle çeşitli tarihlerde haklarında soruşturma ve dava açılan birçok kişi ilgili kanunun anayasaya aykırı olduğunu mahkemelerde yaptıkları savunmalarda vurgulamışlar ve konunun Anayasa Mahkemesi’ne intikal ettirilmesini istemişlerdi. Anayasa Mahkemesinin bu konuda baktığı ilk dava Yeni Demokrat Parti Genel Başkanı Fuat Köprülü’nün 21.04.1962 günü parti merkezinde yaptığı basın toplantısında kullandığı ifadeler

59 İlgili teklife; Anayasanın 20. Maddesi, “herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yapabilir” dediği halde 38 sayılı kanun 1945 yılından imza konulan insan hakları evrensel beyannamesinin 19. ve 30. Maddelerine de açıkça karşı olduğunu yazılmıştı. AP İzmir Milletvekili Şükrü Akkan ve 13 Arkadaşının Anayasa Nizamını, Millî Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkındaki 5.3.1962 Tarih ve 38 Sayılı Kanunun Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa ve Adalet Komisyonları Raporları, *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Toplantı: 2, S. Sayısı: 302.

60 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 12.9.1963, 136. Birleşim, C. 21, s. 268-272; Tedbirler Kanununun tek taraflı veya hiç uygulanmadığı iddiası hep dile getirilmekteydi. 27 Mayıs karşıtı konuşmalar ve eski DP’lileri övmek için yapılan açıklamaların takip edilmediğini söyleyen Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı 05.04.1963 tarihinde MM’de yaptığı konuşmada AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala’nın yaptığı açıklamalardan örnekler vererek Tedbirler Kanununun, imzacıları tarafından yıpratıldığını söylemekteydi. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Birleşim 67, 05.04.1963, C. 16, s. 39.

nedeniyle ilgili kanunun 1. Maddesinin B bendine aykırı hareket ettiği iddiasıyla aleyhine kamu davası açılmış, Ankara Birinci Ağır Ceza Mahkemesinde yapılan duruşmada sanık avukatları tarafından müvekkilleri hakkında uygulanması istenilen 38 sayılı kanunun B bendinin anayasasının 8. 11. ve 20. maddelerine aykırı olduğu söz ve yazı ile ileri sürülerek işin Anayasa Mahkemesine başvurulması istenmişti. İlgili davanın Anayasa Mahkemesine ulaştırıldığı tarihte yürürlüğe girmiş olan 218 sayılı af kanunuyla⁶¹, davayı ortadan kalkmış olmasına karşın, Anayasa Mahkemesi'nce usul ve kanun hükümlerine uygun olarak itirazın incelenmesine karar verilmişti. Mahkeme diğer hak ve hürriyetler gibi düşünce özgürlüğünün de her türlü sorumsuz davranışlara imkan veren mutlak görüş ve sınırsız hürriyet olarak kabul edilemeyeceğini, 20. Maddesi hükmünü düşünce ve görüşlerin mutlak ve sınırsız bir şekilde hiçbir sorumluluk duygusuyla bağlı olmaksızın her düşünceyi açıklamaya cevaz veren bir hak gibi telakki etmemek icap edeceğini, düşünce ve kanaat hürriyetinin kapsamı içine anayasasının dayandığı insan hakları, milli dayanışma, sosyal adalet, fert ve toplumun huzur ve refahı gibi temel ilkeleri yıkmaya ve yok etmeye varacak düşünce ve kanaatlerin açıklanması ve yayılması serbestisinin de dâhil bu nedenle ilgili kanunun anayasaya aykırı olmadığına oy çokluğu ile karar vermişti⁶². Anayasa Mahkemesi'ne ilerleyen tarihlerde benzer davalar intikal etmiş, özellikle Son Havadis, Büyük Zafer gibi gazeteler aleyhinde açılan davalarda ileri sürülen anayasaya aykırılık iddiaları incelenmişti. 27 Mayıs devrimini amacı belli olacak şekilde kötüleme, Yassıda Mahkemesi'nin verdiği kararları eleştirme gibi gerekçelerle açılan davalarda sanıklar ilgili kanunun Anayasasının ifade hürriyetini düzenleyen 20. Maddesine aykırı olduğuna vurgu yapmışlardı⁶³.

Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlara karşın Tedbirler Kanunu gündemden düşmemiş, farklı düşüncelere sahip milletvekilleri tarafından uygulama biçimi eleştirilmiş ve kaldırılmasının şart olduğu ifade edilmişti. 1965 yılında Adalet Bakanlığı bütçesi MM'de görüşülürken söz alan AP Manisa Milletvekili Neriman Ağaoğlu, adaleti inciten veya şartların ve zamanın değişmesiyle uygulanmasında fayda kalmayan hatta

61 “Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun”, Kabul Tarihi:23.02.1963, Kanun No: 218, *Resmi Gazete*, 23 Şubat 1963, Sayı: 11342.

62 “Anayasa Mahkemesi Kararı, Karar No: 1963/83”, Karar Tarihi: 8.4.1963, *Resmi Gazete*, 9 Temmuz 1963, Sayı: 11449

63 Ancak Anayasa Mahkemesi ilgili kanunun vatandaşın 27 Mayıs devrimi hakkında herhangi bir kanaat beslemesini menedici mahiyet taşımadığını, düşüncenin söz, yazı, resim vs gibi vasıtalarla açığa vurulmasıdır ki ilgili kanunun 1. Maddesinin a bendi ile bazı kayıtlamalara tabii kıldığını, kanunun 3. Maddesi hükmüne göre bu kayıtlamalara aykırı davranışların suç niteliği alması için bu davranışların basın yolu ile veya herhangi bir propaganda vasıtasıyla, umumi veya umuma açık olan mahallerde veya birden ziyade kimseler huzurunda, özel mahiyeti haiz olmayan toplantıda söylenmesi şart olduğunu, bu bakımdan 38 sayılı kanunla yapılan kayıtlama, düşünce, kanaat ve basın hürriyetlerinin özüne dokunacak bir nitelik taşımakta, sadece toplum hayatını zarardan korumayı hedef tutmakta olduğu kararını vermişti. “Anayasa Mahkemesi Kararı, Esas No: 1963-17, Karar Tarihi:8.4.1963. Esas No: 1963/19, Karar No: 1963/86” Karar Tarihi: 8.4.1963 *Resmi Gazete* 17 Temmuz 1963, S.11456, *Resmi Gazete*, 18 Temmuz 1963, S. 11457

mahzurlu hale gelen hükümleri de tasfiye etmenin gerekli olduğundan Tedbirler Kanunu adıyla bilinen kanunun kaldırılmasını istemişti⁶⁴.

MM tutanaklarına göre Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi Mucip Ataklı'nın 1966 yılında 38. sayılı Tedbirler Kanununun yürürlükten kaldırılmasına dair bir teklifi meclis başkanlığına verdiği ancak daha sonra kendisine geri verilmesine dair talebi olduğu anlaşılmaktadır. MM Başkanlığı Ataklı'nın önergesini (22 Şubat 1966 tarihli ve 2/247 numaralı) kendisine iade etmişti⁶⁵.

1967 yılının son günlerinde AP Ankara Milletvekili Ahmet Dallı'nın, Adalet Bakanı'na yönelik olarak Tedbirler Kanunu'nun tatbikatına ve kaldırılmasının düşünülüp düşünülmediğine dair sorusuna Adalet Bakanı Hasan Dinçer yazılı cevap vererek, o güne kadar hakkında dava açılan ve mahkûm olanların sayısını açıklamıştı. Dinçer'e göre ilgili kanun nedeniyle 610 kişi hakkında dava açılmış, 24 hakkında hapis cezası verilmişti. Ancak ilgili kanuna muhalefetten dolayı cezaevlerinde o tarihte hükümlü bulunmamaktaydı⁶⁶.

AP Aydın Milletvekili Reşat Özarda'nın 3 Aralık 1966 tarihinde MM başkanlığına, 38 sayılı anayasa nizamını, milli güvenlik ve huzuru bozan bazı fiiller hakkındaki Tedbirler Kanununun yürürlükten kaldırılması hakkında bir önerge verdiğini görmekteyiz. Önergesinin müzakere edilmediği için Özarda 14 ay sonra 9 Şubat 1968 tarihinde yeni bir önerge vererek teklifini tekrarlamıştı. Özarda, ilgili kanunun kaldırılması konusunda gerekçelerinde halk arasında Tedbirler Kanununun memlekete esen gergin havayı yatıştırmak maksadıyla ve kısa süreli olma temennisiyle kabul edildiğini, ancak anayasa nizamına karşı gelenler hakkında Türk Ceza Kanununda yeteri kadar madde ve ceza bulunduğunu ifade etmişti. Ayrıca bu kanunun zamanla tatbik kabiliyetini kaybettiğini, birçok gazete ve dergide her gün kanuna aykırı yayın yapıldığı halde bu tür faaliyetlerin takibe uğramadığını ifade etmiş ve bu durumun devletin otoritesini sarstığını ifade ederek kanunun yürürlükten kaldırılmasını istemiştir. Ancak kaldırılması istenen kanunun MM'de görüşülmesi için aynı yıl içinde 12 Şubat 1968 tarihinde AP Bursa Milletvekili Ömer Öztürkmen ile Manisa Milletvekili Önel Şakar'ın verdikleri önergenin de verilmesi ve Başbakan Süleyman Demirel'in müdahalesi gerekecekti. Aynı konuda bakanlar

64 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 20 Mayıs 1965, 110. Birleşim, C. 40, s. 70-71.

65 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 18 Mart 1968, 60. Birleşim, C. 27, s. 242.

66 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 12 Nisan 1968, 73. Birleşim, C. 27, s. 740-748; Mahkûmiyet kararı almış olmalarına karşın cezaevinde hükümlü bulunmamasının nedeni 1962 tarihinden itibaren çıkarılan af kanunlarıdır. Bunlardan ilki 23 Şubat 1963 tarihli 218 numaralı (*Resmî Gazete* Sayı: 11342) af kanunu, diğer ise 03 Ağustos 1966'da çıkarılan 780 numaralı (*Resmî Gazete* Sayı: 12370) af kanunudur.

kurulunun hazırladığı kanun tasarısının 14 Aralık 1968 tarihinde meclis başkanlığına sunulduğu anlaşılmaktadır. Önerenin gerekçesinde ilgili kanunun belirli bir süre için çıkarıldığını, mevcut durum itibarıyla kanunun gerektirdiği şartların ortadan kalktığını, demokratik hukuk devletinin bütün müesseseleriyle yerleştiğini bahis konusu tedbirlerin devamına lüzum ve ihtiyaç kalmadığına vurgu yapılmaktadır. AP Uşak Milletvekili Fahri Uğrasızoğlu'nun da aynı konuda 5 Kasım 1968 tarihinde bir kanun teklifi verdiği anlaşılmaktadır.

Tüm teklif ve kanun tasarılarının birleştirildiği Anayasa Komisyonunun 9 Ocak 1969 tarihinde hazırladığı 5 numaralı rapordan anlaşılmıştı⁶⁷. Komisyon, Tedbirler Kanunu'na göre haklarında hüküm verilmiş olanların cezalarının, bütün neticeleri ile affedilmesine dair bir ekleme yapmıştı. İlgili kanun teklifi 28 Nisan 1969 günü yapılan MM'de Adalet Bakanı Hasan Dinçer'in öncelikli olarak konuşulması için verdiği önerge üzerine görüşülmeye başlanmıştı⁶⁸. Teklif üzerinde ilk konuşmayı Türkiye İşçi Partisi(TİP) grubu adına yapan Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci, kanun ortadan kaldırıldığı takdirde anayasanın temelini teşkil eden 27 Mayıs 1960 devrimini alabildiğine tartışma konusu yapılabileceğini ve bugünkü anayasa düzeninin temelinden yıkılmak isteneceğini, bu gibi ihtimallere meydan vermemenin meclisin görevi olduğunu ifade etmiş, memlekette huzursuzluğun yaratılmaması için kanunun yürürlükte kalmasının şart olduğunu iddia etmiş ve TİP Grubunun teklife ret oyu kullanacağını açıklamıştı⁶⁹. YTP grubu adına konuşan Adıyaman Milletvekili Süleyman Arif Emre ise 38 sayılı kanunun getirdiği müeyyidelerin TCK'de bulunan maddelerle karşılanabileceğini belirtmiş ayrıca yeni dönemde endişelenmeyi gerektirecek veya siyasi huzuru bozacak herhangi bir olağanüstü durumun meydana gelmeyeceğini ifade etmişti. 1962 yılından günümüze kadar istikrarlı bir siyasi hayat kazandığını bu meyanda Tedbirler Kanununun kaldırılmasının siyasetteki normalleşmeye katkı sağlayacağını ve YTP'nin ilgili teklifi destekleyeceğini açıklamıştı⁷⁰.

38 sayılı kanunun kaldırılması için teklif veren milletvekillerinden AP Uşak Milletvekili Fahri Uğrasızoğlu 27 Mayıs hareketinden sonra bazı vatandaşlara ve bazı

67 Anayasa nizamını, milli güvenlik ve huzuru bozan bazı fiiller hakkında 5.3.1962 tarih ve 38 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılması hakkında kanun tasarısı ve Bursa Milletvekili Ömer Öztürkmen ile Manisa Milletvekili Onol Şakar'ın 38 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılmasına dair ve Uşak Milletvekili M.Fahri Uğrasızoğlu'nun Anayasa nizamını, milli güvenlik ve huzuru bozan bazı fiiler hakkındaki 38 numaralı Kanunun yürürlükten kaldırılması ve bu kanuna göre tutuklu veya hükümlü bulunanların cezalarının affi hakkında kanun teklifleri ve Anayasa ve Adalet Komisyonları raporları, Karar No: 5, Tarih: 09.01.1969, *Millet Meclisi*, Dönem: 2, Toplantı: 4, S. Sayısı: 789.

68 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 28 Nisan 1969, 84. Birleşim, C. 36, s. 53.

69 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 28 Nisan 1969, 84. Birleşim, C. 36, s. 56.

70 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 28 Nisan 1969, 84. Birleşim, C. 36, s. 57.

gazetelere karşı, daima tek taraflı işlediğini ve görevi yayın yolu ile kamuya hizmet olan masum gazetecileri cezalandırdığını söylemiştir⁷¹. Cumhuriyetçi Güven Partisi(CGP) adına konuşma yapan Coşkun Kırca ilgili teklifin ikinci maddesinin çıkarılmasının rejimin güvenliği açısından bir boşluk getireceği iddia etmiş ve anayasa ile tespit edilmiş olan çok partili siyasi hayatı ve böyle bir nizam Türkiye’de yürüyemez diye zedelemeye ve kötülemeye çalışan çevrelere yeni imkânlar vereceğini iddia ederek ilgili kanunun muhafaza edilmesini istemiş aksi takdirde demokratik rejim ve anayasa düzenin zarar göreceğini ifade etmiştir⁷².

MM’de yapılan görüşmelerden sonra Tedbirler Kanununun kaldırılmasına dair hükümetten gelen önerge 28 Nisan 1969’de kabul edilmişti. MM’de kabul edilen kanun tasarısı CS’ye gönderilmiş, CS’de Adalet ve Anayasa Komisyonlarında demokratik hukuk devletin bütün müesseseleri ile yerleştiği ve ilgili kanunun gerektirdiği şartların ortadan kalktığı gerekçesiyle kaldırılması tavsiye edilmişti⁷³. İlgili teklifin CS’deki görüşmeleri sırasında söz alan Tabii Senatör Ahmet Yıldız yasanın kaldırılması ile doğacak boşluğun daha sonra çıkarılacak başka bir yasa ile doldurulacağını iddia etmenin yasama ciddiyetiyle bağdaşmadığını buna karşın Milli Birlik grubu olarak tek yönlü olarak işlediğini düşündükleri 38 sayılı yasanın kalkmasını ve 27 Mayıs hareketinin böyle tedbirlerle korunmaya ihtiyacı olmadığından desteklediklerini açıklamıştı. Diğer söz alanlardan CGP grubu adına Artvin Senatörü Fehmi Alpaslan ve AP Çanakale Senatörü Nahit Altan kanunun tek taraflı olarak işlediğini hatırlatıp, kaldırılmasının isabetli olacağını ifade etmişlerdi. En son konuşma yapan Adalet Bakanı Hasan Dinçer, tatbikatın tek taraflı olmadığını kanıtlamak için dava açılan ve mahkûm olanların isimlerini ilgili kanunun hangi maddelerinden ceza aldıklarını açıklamıştı⁷⁴.

Tedbirler Kanunu yürürlükten kaldıran tasarısı CS’de 15 Mayıs 1969 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazete’nin 30 Mayıs 1969 tarihli sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir⁷⁵. Böylece 22 Şubat 1962 tarihinde gerçekleşen darbe teşebbüsünden sonra

71 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 28 Nisan 1969, 84. Birleşim, C. 36, s. 65.

72 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 28 Nisan 1969, 84. Birleşim, C. 36, s. 72-73.

73 “Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Filer Hakkında 5.3.1962 Tarih ve 38 Sayılı Kanunun Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun Tasarısının Millet Meclisince Kabul Olunan Metni ve Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu”, Tarih: 30.04.1962, Karar No: 25.

74 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 15.5.1969, 63. Birleşim, C. 53, s. 485-498.

75 “Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Filler Hakkında 38 Sayılı Kanunu Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun, Kanun No:1182”, Kabul Tarihi 15.5.1969, *Resmî Gazete* 30 Mayıs 1969, Sayı:13210. Selçuk Perin’in derlediği ve Mithat Perin’e ait “Zindana Tıkılan İktidar, 27 Mayıs ve Yassıada Günleri” adlı kitapta Tedbirler Kanuna temas edilmiştir. Bu kitapta ilgili kanunun “uygulanması mümkün olmayan birçok kanunla” birlikte 27 Ekim 1988 tarihinde çıkarılan 3488 sayılı kanunla yürürlükten kaldırdığı yazmaktadır. Ancak bu bilgi yanlıştır. Mithat Perin, *Zindana Tıkılan İktidar, 27 Mayıs ve Yassıada Günleri*, Doğan Kitap, İstanbul 2011, s. 138.

hazırlanan Tedbirler Kanunu yürürlükte kaldığı sürede birçok tartışma neden olmuş, MM'de hakkında konuşmalar yapılmış ve AP'nin iktidarda olduğu bir dönemde kaldırılmıştı.

Sonuç

Sivil hayatın ilk hükümetinin göreve başladığı günden itibaren Türkiye'nin en önemli gündemi huzur meselesiydi. Huzur nasıl sağlanacaktı? Hükümeti oluşturan partilerin bu konuda birbirine taban tabana zıt görüşleri vardı. Huzur ve af tartışmasında İnönü hükümeti ordunun görüşünü biliyor, AP'nin ısrarlı af isteklerini belirsiz bir tarihe ertelemeye çalışıyordu. Çünkü Yassıada mahkûmlarını serbest bırakmanın orduyu incitmek anlamına geleceğini düşünüyordu. AP'lilerin eski DP'lilerin itibarlarını iade etme çabalarını takip eden askeri diktatörlük taraftarları ordunun içinde örgütleniyor ve daha kapsamlı reformları uygulamak için yönetime el koymak istiyorlardı. Tedbirler Kanunu böyle bir ortamın ürünüydü. Bu kanunla yapılması istenen, eski günlerin ihyası veya diktatörlük isteyenlerin arzuları dışında üçüncü bir seçeneği yaşatmaktı. İnönü hükümetinin aklındaki proje 27 Mayıs'ın kazanımlarını sürdürecekti, eski dönemin sıkıntılarına çare olarak hazırlanan anayasayla Türkiye'nin sorunlarına çözmeye çalışmaktı. Bu süreçte İnönü'nün hedefi her şeye karşın sivil siyaseti yaşatmak, askeri darbe tehditlerini önlemektir.

Kanun dört parti liderinin imzasıyla MM'ye verilmiş olsa da AP'li ve YTP'li milletvekillerinin itirazıyla karşılandı. Bu partiler DP'yi hatırlatmayı ve DP'nin devamı olduklarını ileri sürmenin halk arasında onları getirdiği imkân ve avantajları bırakmak istemiyorlardı. Bu nedenle Tedbirler Kanunu kabul edildikten sonra bile af konusunu tekrar gündemde tutmaya devam etmişlerdi. Ancak bu durum bazı AP'lilerin bile tepkisini çekmekteydi. AP, kanunun kaldırıldığı 1969 yılına kadar zaman zaman MM'de yaptıkları konuşmalarda bu konuyu gündeme tutmaya çalıştı. Kanunun kaldırılma sürecinde CHP'den önemli bir itiraz gelmemiş, CS'deki tabii senatörler ise olumlu oy vermişler ancak bu alanda bir boşluk doğacağını da söylemişlerdi.

AP'lilerin kanunun anayasaya aykırı olduğu iddiaları genelde Anayasa Mahkemesi tarafından kabul görmemişti. Gazetecilerin yargılandıkları davalarda yüksek mahkeme ilgili kanunun anayasaya uygun olduğunu açıklamıştı. Ancak kanunun taraflı uygulandığı iddiaları hep söylenmişti. Dönemin Adalet Bakanı'nın bunu kabul etmeyen açıklamalarına karşın DP'nin icraatlarını hatırlatan konuşmaların cezalandırıldığı görülmüştür. Açılan davalar ve verilen cezalar af kanunlarıyla etkisiz hale getirilmiş, ilgili kanunun caydırıcılığı kalmamıştı.

Türkiye’de darbeye yönelik istek ve faaliyetlere yönelik eğilim uzun yıllar var olmuştur. Bu durum kurulan koalisyon hükümetlerinin ömrünü kısaltmış, acil ekonomik sorunların çözüme kavuşmasını engellemiştir. Eski Başbakan Menderes’in ölüm yıldönümünde ve Celal Bayar’ın geçici olarak tahliye edildiği günlerde yaşanan olaylar ilgili kanunun sorunlara çözüm getirmediğini göstermişti. 21 Mayıs 1963’de yeni bir darbe girişimi yaşanması bu düşüncemizi haklı çıkarmaktadır.

Kaynakça

1. Resmi Yayınlar

Anayasa Mahkemesi Kararı, Esas No: 1963-17, Karar Tarihi: 8.4.1963. Esas No: 1963/19, Karar No: 1963/86 Karar Tarihi: 8.4.1963 *Resmi Gazete* 17 Temmuz 1963, S.11456, *Resmi Gazete*, 18 Temmuz 1963, S. 11457.

Anayasa Mahkemesi Kararı, Karar No:1963/83, Karar Tarihi: 8.4.1963, *Resmi Gazete*, 9 Temmuz 1963, Sayı: 11449.

“Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında Kanun”, Kanun No:38, Kabul Tarihi:5.3.1962, *Resmi Gazete* 7 Mart 1962, S. 11053.

“Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Fiiller Hakkında 38 Sayılı Kanunu Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun”, Kanun No:1182, Kabul Tarihi 15.5.1969, *Resmi Gazete* 30 Mayıs 1969, Sayı: 13210.

“Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun”, Kabul Tarihi: 23.02.1963, Kanun No:218, *Resmi Gazete*, 23 Şubat 1963, Sayı: 11342.

Cumhuriyet Senatosu, Tutanak Dergisi, 05.03.1962, 43. Birleşim, C. 3.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 15.05.1969, 63. Birleşim, C. 53.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 03.03.1962, 62. Birleşim, C. 4.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 03.09.1962, 111. Birleşim, C. 6.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 11.01.1963, 29. Birleşim, C. 11.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 05.04.1963, 67. Birleşim, C. 16.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 12.09.1963, 136. Birleşim, C. 21.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 20.05.1965, 110. Birleşim, C. 40.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 18.03.1968, 60. Birleşim, C. 27.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 12.04.1968, 73. Birleşim, C. 27.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 28.04.1969, 84. Birleşim, C. 36.

2. Kitaplar

Akın, Bedii Faik: *İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci*, İstanbul 1967.

Aydemir, Talat: *Talat Aydemir’in Hatıraları*, İstanbul, Ar Matbaası, 1968.

- Erkanlı, Orhan: *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, İstanbul, Baha Matbaası, II. Baskı 1972.
- İsen, Can Kaya: *Geliyorum Diyen İhtilal 22 Şubat 21 Mayıs*, İstanbul, Tan Gazetesi Matbaası, 1964.
- Örtülü, Erdoğan: *Üç İhtilalin Hikâyesi*, Konya Milli Ülkü Yayınevi, 4. Baskı 1977.
- Öztuna Y.-Gökdemir, A.: *Türkiye'de Askeri Müdahaleler*, İstanbul Tercüman Yayınları, 1987.
- Turan, İlhan: *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri 1961-1965*, Ankara, TBMM Yayınları, 2004.

3. Makaleler

- Ada, İhsan: "Kapalı Rejime Giden Yol", *Vatan*, 4 Mart 1962, s. 2.
- Apaydın, Burhan: "Gölge Etme", *Son Havadis*, 5 Mart 1962, s. 2.
- Burhan Felek: "Yine Huzur Meselesi", *Cumhuriyet* 24 Şubat 1962, s. 2.
- Demir, Yeşim: "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.12, (Bahar 2006), s. 155-171.
- Fenik, Mümtaz Faik: "İnşallah Selamete Çıkarız", *Son Havadis* 28 Şubat 1962, s. 1.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: "Türkiye'nin Sahibi", *Ulus* 5 Mart 1962, s. 1.
- Kuran, Alp: "Türkiye'de Demokrasinin Geleceği", *Vatan*, 2 Mart 1962, s. 2.
- Nadi, Nadir: "Biraz Geç De Olsa", *Cumhuriyet* 21 Şubat 1962, s. 1.
- _____ : "Yanlış Teşhisten Sakınalım !", *Cumhuriyet* 28 Şubat 1962, s. 1
- Orhon, Orhan Seyfi: "Prof. Kubalı'ya Açık Mektup", *Son Havadis* 4 Mart 1962, s. 2.
- Perin, Cevdet: "Demokrasiyi Kurtaranlar", *Son Havadis* 25 Şubat 1962, s. 1.
- Selçuk, İlhan: "Bundan Sonrası", *Vatan*, 7 Mart 1962, s. 2.
- Yalçın, Mehmet Ali: "Demokrasi Düşmanlarını Tefrik Edelim", *Son Havadis*, 26 Şubat 1962, s. 1.
- _____ : "Zavallı Basın", *Son Havadis* 3 Mart 1962, s. 1.